

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ “СВ. КЛИМЕНТ
ОХРИДСКИ”
ГЕОЛОГО-ГЕОГРАФСКИ ФАКУЛТЕТ
Катедра “География на туризма”**

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертация

за присъждане на образователна и научна степен „ДОКТОР” по професионално направление 4.4. „Науки за земята“ (География на рекреацията и туризма)

На докторант: Калина Красимилова Тилко

на тема: *„Културните събития като двигател на местното туристическо развитие: ефекти, свързани с обявяването на Пловдив за Европейска столица на културата 2019“*

Научен ръководител: доц. д-р Елка Дограмаджиева

Рецензент: Проф. д-р Вера Николова

СУ „Св. Климент Охридски“

Справка за докторанта:

Докторант Калина Тилко е завършила средното си образование в Гимназия с преподаване на чужди езици „Никола Вапцаров“ в гр. Шумен, с профил немски и английски език. Висше бакалавърско образование получава в Шуменски университет „Еп. Константин Преславски“ – специалност „Туризъм“, а магистърска степен по Бизнес администрация придобива в Нов Български Университет.

Зачислена е като редовен докторант в катедра „География на туризма“ по програма „География на рекреацията и туризма“, считано от 20.07.2020 г. и отчислена с право на защита, считано от 20.07.2023 г. с решение на ФС на ГГФ (от 19.09.2023 г. Протокол № 13 и електронен доклад от декана на ГГФ с вх. № 70-09-444/20.09.2023 г.)

Калина Тилко е с професионален опит в сферата на туризма. Работила е в различни туристически фирми, главно администратор в хотели и за кратко в туристически агенции.

I. Актуалност на темата.

Дисертационният труд на докторант Калина Тилко е посветен на актуална и проблемна сфера от туристическото развитие на България, а именно създаване на

възможности за местно туристическо развитие на дестинациите, на базата на налични ресурси, които към настоящия момент не са достатъчно оползотворени. Изследването на примера на гр. Пловдив като културна столица на Европа и използването на това мега-събитие за популяризиране на града като място за културен и събитиен туризъм дава реална представа и очертава резултати, които доказват възможности и варианти за бъдещо развитие на дестинации с подобен потенциал.

Доказани са ефектите от инициативата Европейска столица на културата върху местното туристическо развитие от гледна точка не само на резултатите, получени от проучване на използваните вторични източници, но и от задълбочено емпирично изследване, което представя мнението на заинтересованите страни от този процес. В тази връзка особено актуално е разглеждането на ефектите от събитието върху цялостното развитие на Пловдив като дестинация за културен туризъм – градска среда, икономическа и социална сфера и най-вече сферата на културата на този хилядолетен и емблематичен за България градски център.

II. Характеристика и оценка на съдържанието на дисертационния труд.

Дисертацията е в обем от 237 страници, в които се включват 5 глави основно съдържание, въведение, заключение и библиография с 225 заглавия, от които 100 на кирилица и 125 на латиница – литературни източници, документи, закони, доклади и електронни публикации. Към общия обем се отнасят и 9 приложения – въпросници на анкетни карти и интервю, и табличен материал. Съдържанието е онагледено с изработените 20 таблици и 36 фигури.

Уводната част акцентира на особеностите, значението и актуалността на изследваната проблематика. Особено за България това е тема която се проучва в детайли за първи път, още повече, че Пловдив е единственият град в страната, който е избран за Европейска столица на културата. Сам по себе си този факт е „натоварен“ с много очаквания и предизвикателства.

В тази връзка предметът и обектът на изследване са определени и дефинирани точно. Целта е ясно формулирана, като за нейното реализиране са разписани 7 изследователски задачи, които като цяло отразяват необходимите етапи в проучването и в голяма степен са изпълнени. Цели се да бъде даден отговор на поставените 5 изследователски въпроса, които в известна степен компенсират липсата на заявена и доказана или отхвърлена хипотеза.

Накратко са посочени методите на проучване. В заключение на уводната част накратко и последователно е представен контекстът на всяка от главите.

В структурно отношение работата е разработена правилно и според изискванията. В съдържателно отношение отделните части на дисертацията представят етапите на изследване и в голяма степен доказват основните тези, заложили в целта и задачите за нейното изпълнение.

Първа глава е посветена на изясняване същността на основните понятия, които се използват по-нататък в разработката – Европейска столица на културата, местно туристическо развитие, видове туризъм, развиващи се на базата на ресурсите на инициативата – културен, събитиеен, фестивален. Акцентира се и на понятия като мега-събития и фестивализация, за да се обяснят някои от спецификите за реализиране на идеята на Европейска столица на културата. Особено подробно в първата част на тази глава, отнасяща се до местното туристическо развитие, са представени актуални теоретични постановки по проблематиката. Подходът да се акцентира върху влиянията на събитийния и фестивалния туризъм (ако можем да ги представяме поотделно, поради факта, че фестивалите са също събития) заслужава адмирации, защото до голяма степен подпомага по-нататъшната работа по изясняване на ефектите от инициативата върху туристическото развитие на Пловдив.

Втора глава на дисертацията е ценна в два аспекта. От една страна с голяма изчерпателност са разгледани наличните проучвания и публикации за ефектите от инициативата Европейска столица на културата. Те са диференцирани от автора по отношение на: туризъм, маркетинг, политика, градско възстановяване, общество, икономика, както и комбинирани изследвания. На базата на това са изведени основните направления, в които по-нататък ще се концентрират опорните моменти на проучваните ефекти (стр. 47). От друга страна е направен критичен преглед на други осъществени проучвания по отношение на „анализ кандидатури, очаквани ефекти и прогнози, непосредствени ефекти, последващи ефекти, цялостен преглед на ефектите“, като се дават примери с най-подробно изследваните дестинации - Марсилия, Кошице, Ливърпул и др. Пример за проучвания на базата на сравнението е разгледан, чрез анализ на доклада на Palmer от 2004 г., в който на анализ са подложени първите 21-но домакинства, както и някои по-късно проведени изследвания (2012, 2016, 2017). Заключение на автора е, че много малко са проучванията, които касаят местното туристическо развитие и изобщо влиянията върху туризма, както и противоречията в методиките на изследване.

Логично следствие от предходната част на тази глава е представянето на методиката на изследване. Визират се четири етапа в проучването, представени като отделни стъпки и онагледени във фигура 5.

Конструираният собствен модел на изследване (фиг. 6), позволява, както казва авторът „обособяването на ефектите от инициативата в четири отделни групи“. Те са представени в анализа на разработката, но и допълнени от още други, които се идентифицират в хода на изследването.

Подробно е разгледан и съдържателният обхват на проучването – анкетиране на местно население, на туристи и интервюта с ключови информатори. Обемът на анкетните проучвания е достатъчен (особено при местното население – 444 души), за да се приеме, че извадката на различните респонденти е достатъчно представителна и може да даде реални, измерими резултати. По отношение на респондентите – ключови информатори може да се желае по-голяма пълнота на заинтересовани. Липсват представители на някои институции като читалища, организатори на събития, музикални формации, пловдивската опера, които са пряко ангажирани както в организацията, така и в участието в инициативите. Към инициалите на една от културните институции не е уточнено за каква точно институция става въпрос (таблица 5).

Трябва да се изтъкне, че Калина Тилко използва богат набор от методи за обработка и анализ на получената информация както от вторични, така и от първични източници, което безспорно е заслуга и положителен аспект на разработката. В заключение към тази глава са представени трудностите и ограниченията не само поради пандемията от COVID, която съвпада с последващия период на инициативата и ограничава проучванията, но и по отношение на особеностите при анкетиране на местното население.

Трета глава изцяло е посветена на реализацията на Европейска столица на културата – Пловдив 2019. Направен е преглед на всички етапи, през които преминава инициативата – предисторията от 1999 г., кандидатстването, спечелването – 2014 г., подготовката за домакинство – 2015-2018 г., провеждането – 2019 г., последващия период – 2020 – 2023 г. Анализирани са голям набор от документи за организацията, програмата, предвидените дейности, очакванията. Проучени са материали за мониторинг и доклади за наблюдение и отчет, като информацията е обработвана и представена по години. Това е безспорно едно много добро систематизиране и коректно интерпретиране на събития и факти за 24 годишен период, на базата на които

са констатирани изводи и заключения, които по-нататък в разработката са използвани като опора за редица твърдения и обобщения.

Следващата четвърта глава от дисертацията има за цел да анализира съвременните тенденции в развитието на туризма в община Пловдив, което е направено изцяло на базата на вторични източници. Проучени и разтълкувани са общински документи и други материали по темата. Използвани са данни от Националния статистически институт и Общинска документация, за да се направят изводи за туристическото предлагане и търсене в дестинацията. Приложен е интересен подход да се изключат от общото сравнение на резултатите спрямо националните характеристики областите по Черноморието и са дадени доводи затова. Направена е сравнителна характеристика на предлагането и търсенето на ниво България без Черноморието, област Пловдив и община Пловдив. По отношение на туристическото търсене са сравнени показателите на Пловдив с двата най-големи конкурента в развитието на културен туризъм и градски дестинации – София и Велико Търново. Отчетени са редица прилики, търсени са ефектите от инициативата Европейска столица на културата, като изводите не са явно силно зашеметяващи по отношение на положителните ефекти, въпреки, че все пак ги има. Приходите от туризъм са представени само като приходи от нощувки, което не може да бъде релевантно на общо получените приходи от други дейности преди, по време и след инициативата. Липсата на информация в националната статистика по отношение на приходите от заведенията за хранене и развлечения, продажба на сувенири и произведения на изкуството в АРТ – центрове, увеселителни и други обекти е ясна, но все пак може да бъде направен опит за някакъв собствен поглед и анализ. Може да се направи опит за оценка и на приходите от посещения в културните институции. В работата е представена посещаемостта на част от тези обекти и то само за три годишен период – 2018 – 2020 г. (като са използвани общински документи).

Пета глава от дисертацията е сериозен приносен момент в изследователската дейност на Калина Тилко. Тук авторът представя резултатите от емпирично проучване на местното население, туристите и ключовите информатори. Специално внимание заслужава анализирането на отношението на местното население от една страна към развитието на туризма в дестинацията и от друга към инициативата Европейска столица на културата. Засичането на отговорите на различните групи респонденти е ценно от гледна точка на изясняване на позициите и мненията, и съответно идентифициране на изводите от различните гледни точки. Отчита се мнението на трите

групи за ползите и негативите от инициативата и на базата на това са направени релевантни изводи. Ценно е и отчитането на ефектите от ЕСК през различните периоди – преди, по време и след, което очертава различни гледни точки и е пример за определяне на бъдещи нагласи и очаквания. Подробно са разгледани и ефектите върху развитието на пазара според респондентите.

Много интересни са анализите относно мотивацията на туристите и продължителността на посещение на дестинацията. Изтъква се първото място на културно-историческите обекти, които са предпочитани, но пък липсата на по-мощно проучване по време на организиране на събития, може би щеше да промени нагласите на отговорите на туристите.

Ценен е резултатът и от въпроса към местните – дали са се чувствали „турист в собствения си град“. Той дава отговор на много липси, които днешният градски човек изпитва по отношение на собствения си „хабитат“ – средата, в която живее и възможностите, които му се предлагат за „други“ преживявания и разбира се за позитивите както за него, така и за дестинацията. (фиг. 29).

Ефекти са отчетени и по отношение на популяризирането на продукта и дестинацията; положителни и отрицателни ефекти върху средата на дестинацията; степента на въздействие върху заетостта и работните места в сферата на туризма и културата (но положителният ефект се оказва краткотраен); ефектът върху приходите от туризъм. Положително се оценява и партньорството между местните заинтересовани субекти. Обобщени са резултатите от направената оценка на ефектите от Европейска столица на културата – Пловдив 2019. Оценката е достатъчно подробна и показателна по групи ефекти.

В заключението е направено обобщение на основните компоненти на проучването и е декларирано изпълнение на поставените задачи. Идентифицирани са 7 открояващи се и важни резултати от изследването. Изтъква се удачното използване на методиката, приложена при изследването за постигането на удовлетворителни резултати и постигане на поставената при започване на работата цел. Вследствие на добития опит от това проучване, Калина Тилко дава препоръки за бъдещи изследвания, особено насочени към местното население, което има нужда да се почувства не само като турист в собствения си град, но и като партньор в такива важни за общата икономическа и социална среда на развитие инициативи като Европейска столица на културата.

Като важен положителен елемент следва да се изтъкне и много добрият стил на писане на докторанта, използването на разнообразен инструментариум от методи на изследване, умението за обоснован анализ и интерпретация на получената информация както от вторични, така и от първични източници, коректното цитиране.

III. Публикации по темата

Представени са 2 публикации на автора, по теми, свързани с дисертационния труд, което е според изискванията за публикационна дейност на докторанти.

IV. Автореферат

Авторефератът е с обем от 50 страници и отговаря на изискванията за структурно отразяване съдържанието на дисертационния труд, като засяга най-значимите и актуални моменти от разработката. В него са представени и научните приноси на автора и публикациите, свързани с дисертацията.

V. Научни и научно-приложни приноси в дисертационния труд:

В резултат на извършената изследователска работа могат да се очертаят конкретни научни и научно-приложни приноси:

1. Направен е пълен преглед на изследвания и публикации относно идеите, организацията и реализацията на мега-събитието Европейска столица на културата както от чужди, така и от български автори. Информацията е систематизирана и интерпретирана на примера на българския опит.
2. Извършено е най-пълното и мащабно изследване на ефектите от инициативата Европейска столица на културата – Пловдив 2019, върху туристическото развитие на дестинацията.
3. Осъществено е собствено и комплексно емпирично изследване на мнението и нагласите за припознаване на идеята за културна столица сред различни групи заинтересовани – ключови информатори, туристи и особено ценно – на местното население. Направени са изводи и препоръки.

VI. Критични бележки и препоръки:

1. Препоръчвам в първа глава като основно понятие да се въведе и понятието за „култура“. Да се коментира и според Европейската комисия в какъв контекст се разглежда – като елитарно понятие или като част от общото развитие на

мястото – културата като част от живия живот и особеностите на местното развитие – традиция, общуване, език/диалект, обживяване на пространствата, икономическа култура или култура на икономиката. Това още по-пълно ще идентифицира Европейската столица на културата.

2. Усеца се липсата в изследването на някои от най-важните за симбиозата култура – туризъм институции – повече музеи, читалища, музикални състави, арт-гилдии, занаятчии и др.
3. При анкета онлайн на примера на „снежна топка“ има риск от изкривяване на извадката от споделяне между респонденти с едни и същи образование, нагласи, възраст, професия. Тогава се губи част от населението - другите етноси, особено ромите и тяхната интеграция в събитието, които бяха заложили като един от елементите на културното многообразие в Пловдив. Слогът „Заедно“ не е случаен.... Не се ли получава така ефектът на Марсилия?
4. При анализа на мненията на ключови информатори и тяхното представяне с цифри или букви, читателят губи представа кой какво е казал. Може би е по-добре да се коментира кой информатор коя област на дейност представлява.
5. Препоръчвам публикуване на книга по дисертацията като се надгради съдържанието с някои от препоръките по-горе.

VII. Въпроси към докторанта.

1. **Откривали ли сте данни за еднодневните пребивавания на събитията, които са набрани в Пловдив по време на инициативата през 2019 г.? Смятате ли, че ако тези данни липсват, извадката на приходите трябва да бъде представена с условие?**

Заключение

В заключение смятам, че представеният дисертационен труд представлява завършен и ценен научно-изследователски продукт. Отличава се с актуалната си проблематика и дава отговори на редица въпроси, касаещи местното туристическо развитие, на примера на гр. Пловдив и инициативата Европейска столица на културата.

Моделът на изследване на ефектите от това мега-събитие може да бъде приложен в бъдеще при проучване на други подобни мащабни прояви, чието значение е

важно не само за самата дестинация, но надхвърля нейните граници, до регионално и национално ниво.

Вследствие на гореизложеното, давам положителна оценка на дисертацията и предлагам на уважаемото научно жури да се присъди на Калина Красиминова Тилко научната и образователната степен „**доктор**” по професионално направление 4.4. „Науки за земята“ (География на рекреацията и туризма).

09.10.2024 г.

Гр. София

Изготвил рецензията:.....

/проф. д-р Вера Николова/